

*Poliakova Oksana, Kharkiv National University by
V.N.Karazin, graduate students of philosophical
faculty, National University of Civil Protection of
Ukraine, the teacher of chair of social and
humanitarian disciplines*

Numinous as sacred and sainted

Abstract: *The article is devoted to the question of the essence of the numinous and analyzes its theoretical description. Revealed potential numinous as a key category of religious experience in which it is presented as a sacred and sainted.*

Keywords: *Numinous, sacred, sainted, religion, mythology.*

*Полякова Оксана, Харківський національний
університет ім. В.Н.Каразіна, аспірантка
філософського факультету, Національний
університет цивільного захисту України, викладач
кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін*

Нумінозне як священне та святе

Анотація: *В статті піднімається питання про сутність нумінозного та аналізуються його теоретичні описи. Виявлено потенціал нумінозного як ключової категорії релігійного досвіду, в якому воно представлене як священне та святе.*

Ключові слова: *нумінозне, сакральне, святе, релігія, міфологія.*

Ситуація постмодерну характерна мутаціями культурних явищ, які мають визначальне значення для побудови світоглядної позиції людини на сучасному етапі історичного розвитку. Криза моральних, релігійних, сімейних традицій на тлі швидкого технократичного розвитку, що обумовив невидимі до сих пір темпи змін в суспільстві та навіть в особистому житті людини, у комплексі значно ускладнили процес упорядкування світу. Тому нагальним для людини стало питання вибору системи орієнтирів, яка б дозволила зробити життя більш доступним, близьким та звичним. В результаті цього відбувається звернення до минулого, до архаїчних релігійних практик, міфології; саме в цій царині, а не в науці, свідомість намагається знайти можливість повернути сьогоденню передбачуваність, упорядкованість та стабільність, що є для неї запорукою психологічної безпеки.

Така специфічна ситуація актуалізувала інтерес до ірраціонального компоненту в культурі, як певної незмінної основи, на якій виростає система цінностей та життєвих орієнтирів. При аналізі категоріального поля культурної рефлексії особливого значення

набувають поняття-універсалії, що репрезентують її особисті підвалини, закономірності та механізми. Зміст таких універсалій не зводиться лише до раціонально-теоретичного опису певного культурного явища, а й включає ірраціональний аспект, що характеризує їх як позанаукові об'єкти (Д. Калштед, С. Гроф, В. Шелюто). Поняттями подібні універсалії виступають настільки, наскільки фіксують тип переживання духовного явища, в той час як саме воно характеризується ірраціональними змістами, які не можуть бути повністю «розгорнені» та дані у визначенні.

Такою універсалією представляється нам нумінозне (від лат. *numen* - божество), категоріальне осмислення якого розвернуте в сфері теорії релігії, – в її теософському та антропологічному (включаючи також психологію) вимірах. Категорія нумінозного репрезентує ірраціональний момент явищ релігійної свідомості. Саме ірраціональний компонент є свого роду «антропологічним апріорі», по відношенню до якого подальші суб'єктивовані образи, описи та пояснення, такі як священне та святе, є формами його буття. Ці форми, можуть еволюціонувати чи мутувати, у той час як ірраціональний аспект, пов'язаний зі сферою психічного, буде по відношенню до них константою.

Термін «нумінозне» у науковий обіг був впроваджений Р. Отто [1]. Вчений цілеспрямовано розводить його з терміном *göttlich* (божественне), бажаючи виокремити першофеномен сакрального почуття, який передує будь-яким інституційним релігіям, актуалізації та формуванню уявлень про вищу силу, божественний суб'єкт, верховну інстанцію буття. Цей феномен і становить ядро релігійного досвіду. Тим самим феноменологічна інтерпретація нумінозного у Отто дійсна для будь-якого типу релігійної свідомості, незалежно від конфесійної приналежності та історико-культурної ситуації.

Виникає нумінозне при зустрічі свідомості з чимось таким, що перевершує його за масштабами, з чимось неймовірним, незвичним і навіть чудесним. Отто іменує цей об'єкт «зовсім Іншим» (*ganz Andere*), «чужим і далеким, що випадає зі сфери звичного, понятійного, знайомого, що протистоїть цій сфері як «приховане» взагалі і наповнює душу невиразним подивом». Ця специфічність переживання «змушує» свідомість сприймати нумінозне, як щось нехарактерне, не притаманне їй своєю чужістю та інаковістю.

Тобто нумінозне постає як абсолютно ірраціональне і таємниче явище, а свідомість, стаючи сферою його подальшого «розгортання» не здатна відразу ж конвертувати його в звичні, усталені в досвіді образи та поняття. Це специфічно чуттєвий феномен, який переживається на суб'єктивному рівні і не може передаватися чи запозичуватися, подібно знанню чи вмінню. Нумінозне цілком унікальне, дораціональне. В такому сенсі воно є апіорним переживанням і передує всім ментальним феноменам, що атрибуують його, як вищу силу, абсолют, Бога і т.д. Тож, нумінозне виступає як феномен свідомості, що «оживлюється» певним об'єктом, і утворює з суб'єктом переживання цілісність «Я» і злиття з Буттям. Ця єдність може бути представлена як подолання принципу індивідуалізації (М. Хайдеггер, Ф. Ніцше), подолання розколу між свідомим та несвідомим і досягнення Самості (К.Г. Юнг, П. Бішоп). У релігійному досвіді цей психічний процес сприймається як момент одкровення, коли *Numen* представляється як безпосередньо доступний і викликає специфічні почуття.

Нумінозне переживається як почуття абсолютно іншого порядку, на відміну від явищ звичної реальності. Суб'єкт сприймає його амбівалентно: у ньому поєднуються своєрідність одкровення таємниці жахаючої (*mysterium tremendum*) і одночасно чаруючої (*mysterium fascinans*). Два ці полюси почуттів знаходяться, за Отто, у стані «контраст -

гармонії». Тому характерним емоційним відгуком свідомості на зустріч з нумінозним є поєднання жаху і трепету з захопленням і захватом.

Ця амбівалентність відчуттів була притаманна вже первісним релігіям. В них нумінозне не тільки якість об'єкта, а й своєрідна реакція суб'єкта, яка виникає в результаті впливу об'єкта, що наділяється цією властивістю. Це означає, що нумінозне ширше, ніж стан релігійної свідомості, оскільки в історичному плані воно еволюціонує від безособової інстанції волевиявлення (*genius*) і «неоформленої священності» (В.В. Вересаєв) до образу Бога, коли виокремлюється суб'єкт релігійної свідомості, в результаті чого божество «оформлюється» і сприймається як надчуттєвий, потойбічний об'єкт, що викликає особливі переживання у віруючого. В монотеїстичних релігіях, коли дистанція між суб'єктом і об'єктом вшанування стає абсолютною, нумінозне стає якістю *deus* (Бога), через яку він проявляє себе у світі профанному. Сам об'єкт, що викликає нумінозне переживання, сприймається як сакральний (священний), а пізніше і як святий в монотеїстичних релігіях.

У міфологічному світогляді сакральний статус прикріплювалося до предметів, явищ та сутностей, що відносилися до матеріального світу. Так відбувається одухотворення природи. Далі під тиском самого нумінозного почуття ці зв'язки пориваються, світ подвоюється на матеріальний і вишній, об'єкт цього переживання є вже трансцендентним, а «переживання надмирської сутності виходить на світ самостійно і без жодних інших домішок» [2]. Нумінозний досвід при цьому залишається спонтанним: чуттєвим моментом переживання божественного і в такій якості не потребує пояснення. Але як момент релігійного він передбачає уявлення про божественне, яке дано в актуальному досвіді свідомості як сакральне, священне і святе. В такому раціоналізованому вигляді нумінозне є вже не почуттєвий момент сприйняття, а специфічне тлумачення і оцінка даностей почуттєвого сприйняття. Тому можливо говорити про взаємодоповнення розуму і віри в релігійному досвіді. Їх взаємозв'язок в здоровій і досконалої гармонії задає масштаб, що дозволяє говорити про перевагу однієї релігії над іншою.

В цілому в концептуалізації нумінозного як священного і святого можна виділити два основні підходи: ірраціоналістичний (Р.Отто, М.Еліаде, К.Г. Юнг та ін.), заснований на аналізі розвитку цього феномена через почуття - спочатку «демонічного жаху», а потім «страху богів» і, нарешті, «страху Божого», тобто від боязні до благоговіння шляхом «відсікання помилкових аналогій і асоціацій». Цей шлях Отто називає дивінацією. Сама ж ідея Бога виникла із досвіду нумінозного, тобто переживання, яке процесі культурно-історичного розвитку виокремлюється з усієї палітри людських переживань та в силу своєї незвичності та винятковості «прикріплюється» до його образу та стає символічним.

Другий підхід - раціоналістичний, пов'язаний з соціокультурним становленням досвіду сакрального (Р.Каюа, Е. Дюркгейм, Ф. Шлейермахер та ін.). При цьому соціоморальний вимір цього досвіду дозволяє осмислити його з точки зору критеріїв людських відносин, і досить однозначно і чітко, з позицій полярності добра та зла; що, власне й необхідно для утвердження релігійно-моральних практик. Раціональний розвиток привносить в ідею про сакральне ідеали належного, справедливого і доброго, що призводить до появи на тлі священного ідеї святого. В той час як сакральне саме по собі залишається нейтральним, оскільки пов'язане з досвідом нумінозного, переживання якого є амбівалентним, а тому пов'язане з усіма явищами трансцендентного, незалежно від їх оцінки, як татуйованих чи освячених. Хоча на певній стадії сакралізації її об'єкти можуть

перетворюватися на релігійні, однак, саме поняття святого має не лише релігійний, а й морально-етичний зміст і виражає якості стійкості, інтенсивності та загальноприйнятності, що характерно для деяких соціальних цінностей.

Загалом, редукція сакрального до святого позбавляє його полярної структури, в силу якої воно зберігало увесь діапазон нумінозного досвіду. Релігійна свідомість схильна до певної аберації, в силу якої святість предмета культу дана як об'єктивно йому притаманна. Тому первинність почуття не усвідомлюється. Нумінозне є рід досвіду, що визначається переживанням певного явища як чаруючого та жахаючого; і по визначенню самої цієї категорії подібний досвід виступає як особливе явище психічного, що розкриває діапазон його проявів. Тобто не лише станів-настроїв, почуттів та емоцій, а саме проявів механізмів переживання.

Розглядаючи нумінозний досвід ретроспективно, в ньому умовно можливо виділити дораціональний етап, коли Numen сприймався як переживання сакрального, невіддільного від самого суб'єкта, що його переживає, і раціональний, коли нумінозне стає святим і сприймається як потустороннє, недосяжне і стає апіорною умовою виникнення уявлень про вищу силу та Бога. У релігійній свідомості ці уявлення отримують морально-етичне забарвлення та протиставляються усьому, що має відношення до мерзенного, жахаючого, табуйованого. У той час як в нумінозному досвіді моральний зміст не окреслюється, а виникає вже на рівні понять та категорій культу, - в священному. Так, зі священного в процесі моралізації та раціоналізації нумінозного виникає святе. Однак це не означає остаточного подолання чуттєвого компоненту, а поступове обмеження його односторонньої переваги, оскільки цей процес відбувається у самому нумінозному [3], яке лежить в основі міфологічного, а далі і релігійного досвіду. У святому ще не виділена релігійно-ідеологічна константа: відсутній раціональний компонент в цьому ментальному утворенні, єдиним поняттям про яке стало «нумінозне» - категорія, що фіксує певний стан явності Бога.

Отже, нумінозне виявляє основи релігійного досвіду, є апіорною умовою виникнення уявлення про вищу силу, про Бога і т.д. По мірі історичного розвитку воно раціоналізується, отримує нові інтерпретації. По мірі становлення моральної практики нумінозне збагачується культурними змістами і виявляє себе як сакральне, божественний аспект якого в релігійній ідеології отримує статус святого. Однак усі ці форми є лише описами нумінозного, способом його буття, в той час як саме воно залишається абсолютно ірраціональним.

На сучасному етапі соціокультурного розвитку для гуманітарних наук виявляється перспективним дослідження нумінозного, як феномена свідомості, що, в свою чергу, дозволить більш детально та ґрунтовно підійти до розуміння тих специфічних та неоднозначних явищ (наприклад, одночасно представлених тенденцій до десакралізації та гіперсакралізації, неоміфологізму, неофетишизму), що породжені сучасною цивілізацією, оцінити їх подальший розвиток та можливі наслідки в антропологічному вимірі.

Список літератури:

1. Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его отношении с рациональным. Санкт-Петербург, 2008. – 272с
2. Там же. – С. 183
3. Там же. – С.113